

YEGAH MUSICOLOGY JOURNAL

<https://dergipark.org.tr/en/pub/ymd>

e-ISSN: 2792-0178

Makalenin Türü / Article Type : Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received : 11.07.2025
Kabul Tarihi / Date Accepted : 20.08.2025
Yayın Tarihi / Date Published : 30.09.2025
DOI : <https://doi.org/10.51576/ymd.1444696>
e-ISSN : 2792-0178

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism.

PROGRAM MÜZİĞİ ANLAYIŞININ KLASİK TÜRK MÜZİĞİ SAZ ESERLERİNDEKİ TEMATİK YANSIMALARI

URHAN, Ömer Zeki¹

ÖZ

Bu araştırma, klasik Türk müziği (KTM) repertuvarında program müziği anlayışıyla ilişkilendirilebilecek, çağrışımsal başlıklar taşıyan 386 saz eserini tema, makam, form ve bestekar açısından incelemektedir. Nitel araştırma desenlerinden betimsel tarama modeli temel alınarak yürütülen çalışmada, eserler başlıklarına göre yedi ana tematik gruba ayrılmıştır. Seçilen eserler, tema, makam, form ve besteci yönelimleri açısından analiz edilmiştir. Tematik sınıflama sürecinde veriye dayalı içerik analizi uygulanmış, eser başlıkları çağrıştırdığı temalara göre gruplandırılmıştır.

Analiz süreci iki düzeyde yapılandırılmıştır. İlk aşamada, her tematik grup içindeki eserlerin makam dağılımları frekans ve yüzde oranlarıyla hesaplanmış; temalarla makam tercihleri arasındaki ilişki istatistiksel olarak Ki-Kare testiyle test edilmiştir. İkinci olarak, repertuar

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Devlet Konservatuarı, Türk Müziği ABD,
zekiurhan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3687-1679>

genelinde biçimsel yapı ve besteci eğilimleri incelenmiştir. Bu analiz, KTM’de yapısal tercihler ile estetik yönelimler arasındaki bağlantıyı daha açık biçimde göstermeyi hedeflemiştir.

Araştırmanın, sözsüz anlatım biçimlerinin tematik yapı ile ilişkisini ortaya koyarak, KTM’de anlatı gücünün daha iyi anlaşılmasına katkı sunduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda elde edilen verilerin, yeni eser üretimlerine yön verebilecek nitelikte olduğu değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk müziği, program müziği, saz eserleri, tema, makam, form, bestekar.

THEMATIC REFLECTIONS OF THE PROGRAM MUSIC APPROACH IN INSTRUMENTAL WORKS OF CLASSICAL TURKISH MUSIC

ABSTRACT

This study examines 386 instrumental works from the Classical Turkish music repertoire that bear associative titles and can be linked to the concept of program music. The analysis focuses on their themes, modes (makam), forms, and composers. Conducted within the framework of qualitative research using a descriptive survey model, the study categorizes the selected works into seven main thematic groups based on their titles. These pieces are analyzed in terms of their thematic content, modal characteristics, formal structures, and compositional tendencies.

A data-driven content analysis was employed during the thematic classification process, grouping the titles according to the themes they evoke. The analysis was structured in two stages. In the first stage, the modal distribution within each thematic group was calculated using frequency and percentage distributions; the relationship between themes and mode preferences was tested statistically using the Chi-Square test. In the second stage, the overall formal structures and composer tendencies in the repertoire were examined. This analysis aimed to more clearly reveal the connection between structural choices and aesthetic orientations in Turkish music.

It is believed that this research contributes to a deeper understanding of the narrative power of Classical Turkish music by revealing the relationship between non-verbal forms of expression and thematic structure. In this context, the findings are considered to have the potential to guide the creation of new musical works.

Keywords: Classical Turkish music, program music, instrumental works, theme, makam, form, composer.

GİRİŞ

Sanat, insanın doğa, toplum ve kendi iç dünyasıyla kurduğu ilişkinin estetik bir yansımasıdır. Müzik ise bu yansımayı sözsüz biçimde ifade edebilen güçlü bir sanat dalıdır. Müziğin bu anlatıcı gücü, tarihsel süreçte kimi zaman doğrudan bir olguyu betimleme, kimi zaman da bir duyguyu ya da atmosferi sezgisel olarak aktarma işlevi görmüştür. Batı müziği tarihinde bu anlayış, “program müziği” kavramıyla kuramsal bir çerçeveye oturtulmuş; müzik dışı temaları ses yoluyla anlatmaya çalışan eserler bu başlık altında değerlendirilmiştir.

KTM’de bu kavram doğrudan bir karşılık bulmasa da çağrışımsal başlıklar taşıyan saz eserlerinde benzer bir anlatım eğilimi gözlemlenmektedir. Bu eserlerin başlıkları; doğa, duygu, olay ya da kişisel göndermelere işaret ederek dinleyicinin zihninde betimleyici çağrışımlar yaratmaktadır.

Bu araştırma, KTM repertuvarında çağrışımsal başlıklar taşıyan 386 saz eserini tema, makam, bestekar ve form özellikleri açısından sınıflandırmayı ve betimsel olarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Eserler, belirli tematik gruplarda toplanmış, her temaya ilişkin makam dağılımı frekans ve yüzdelik oranlarla değerlendirilmiştir. Bestekar ve form analizleri ise tüm repertuvar genelinde ele alınmıştır. Böylece, KTM’de program müziği anlayışına yakın duran eserlerin yapısal özelliklerine ilişkin veriye dayalı bir çerçeve sunulması hedeflenmiştir.

Amaç

Bu araştırma, KTM repertuvarındaki çağrışımsal başlıklar taşıyan saz eserlerini tema, makam, form ve bestekar özellikleri açısından inceleyerek program müziği anlayışına yakın yapıların karakteristik özelliklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Makam dağılımı temalar bazında değerlendirilmiş, form ve bestekar analizleri ise repertuvarın tamamı üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Önem

Batı müziğinde kuramsal bir temele oturan “program müziği” anlayışı, KTM’de doğrudan karşılık bulmamış; bu alandaki benzer yapıların ise sistemli biçimde incelendiği araştırmalar sınırlı kalmıştır. Çağrışımsal başlıklar taşıyan saz eserlerinin tematik ve yapısal yönlerine odaklanan bu araştırmanın, sözsüz anlatım biçimlerini görünür kılarak literatüre katkı sağlaması

hedeflenmektedir. Ayrıca elde edilen bulguların hem gelecekte yapılacak repertuvar analizlerine hem de yeni eser üretimlerine yol göstereceği öngörülmektedir.

Problem Cümlesi

Klasik Türk Müziği repertuvarı, tarihsel süreç boyunca öncelikle makam, usûl ve form ekseninde incelenmiş; müzikolojik çalışmalar da genellikle bu eksenler etrafında yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte, belirli olay, olgu veya duygusal temaları çağrıştıran ve bu yönüyle program müziğiyle ilişkilendirilebilecek eserler, literatürde sınırlı ölçüde ele alınmıştır. Mevcut araştırmalar, söz konusu eserleri çoğunlukla münferit örnekler üzerinden değerlendirmiş, ancak bu repertuvarın tematik, makam merkezli ve bestekâr eğilimlerini bütüncül bir yaklaşımla ele alan sistematik incelemeler yeterince geliştirilmemiştir. Bu eksiklikten hareketle çalışmada şu sorulara yanıt aranmıştır: KTM’de program müziğiyle ilişkilendirilebilecek eserler hangi tematik başlıklar altında toplanmaktadır? Bu temalar hangi makamlarla ilişkilidir? Ayrıca, söz konusu eserlerin form yapıları ile bestekâr eğilimleri genel repertuvar düzeyinde nasıl bir dağılım göstermektedir? sorusu, araştırmanın problem cümlesini oluşturmuştur.

Sınırlılıklar

Bu araştırma kapsamında incelenen eserler; notaarsivleri.com ve neyzen.com gibi çevrimiçi nota arşivlerinde yer alan, çağrışımsal bir başlığa sahip ve bestekarı belli olan saz eserleri ile sınırlandırılmıştır.

YÖNTEM

Araştırma, nitel araştırma desenlerinden biri olan betimsel tarama modeliyle yürütülmüştür. Çağrışımsal başlıklar taşıyan KTM saz eserleri; tema, makam, form ve bestekar özellikleri üzerinden incelenmiş, tematik yapı ile müzikal unsurlar arasındaki ilişkiler ortaya konmuştur.

Araştırmanın çalışma grubunu, KTM repertuvarında yer alan ve belirli ölçütleri karşılayan 386 saz eseri oluşturmaktadır. Eserlerin seçiminde, nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan ölçüt örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu örnekleme yönteminde, ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 120). Bu çalışmada kullanılan ölçütler; eserin çağrışımsal bir başlık taşıması ve bestekar bilgisinin kaynaklarda açıkça belirtilmiş olmasıdır. Seçilen eserler; peşrev, saz eseri, saz semaisi, medhal, sirto, longa, oyun havası, uvertür ve mandıra gibi farklı çalgısal formları içermektedir.

Veri Toplama Teknikleri

Veriler, ilgili literatüre ek olarak neyzen.com ([Url1](#)) ve notaarsivleri.com ([Url2](#)) gibi çevrim içi nota arşivlerinden toplanmıştır. Başlıklarında tematik çağrışımlar bulunan eserler, içerik benzerliklerine göre değerlendirilmiş ve sınıflandırılmıştır. Bu sınıflama sonucunda repertuvar; “Doğa, Pastoral ve Mekan”, “Duygular ve Soyut Kavramlar”, “Eğlence ve Raks”, “Tarih, Toplum ve Din”, “Kişiler ve Hitaplar”, “Müzik Sanatı” ve “Diğer” olmak üzere yedi ana tema altında toplanmıştır.

Araştırmada, tematik sınıflama süreci nitel içerik analizine dayalı olarak yapılandırılmıştır. Eser başlıkları, içerdiği kavram ve çağrışımlara göre araştırmacı tarafından yorumlanmış; ortak temalar doğrultusunda yedi ana kategori altında toplanmıştır. Bu süreç, veriye dayalı olarak açık kodlama, kategori oluşturma ve soyutlama aşamalarını içeren tümevarımsal içerik analizi yaklaşımına dayanmaktadır. Tümevarımsal içerik analizi, hakkında yeterli kuramsal çerçevenin bulunmadığı veya parçalı bilgiye sahip olunan konularda kullanılmakta olup, bu yöntemde temalar doğrudan veriden türetilmektedir (Elo ve Kyngäs, 2008: 109). Örnek olarak: “Bahar Esintisi” başlıklı eser “Doğa ve Pastoral” temasına, “Hasret” başlıklı eser ise “Duygular ve Soyut Kavramlar” temasına dahil edilmiştir. Tematik grupta tamamlandıktan sonra, analiz süreci iki düzeyde yapılandırılmıştır.

Tematik düzeyde analiz: Her tema grubu içinde yer alan eserlerin makam dağılımları, frekans ve yüzde değerleriyle hesaplanmış ve karşılaştırmalı grafiklerle sunulmuştur. Böylece, belirli temaların hangi makamlarla ifade edildiğine ilişkin eğilimler ortaya konmuştur.

Repertuvar genel düzeyde analiz: Tüm eserleri kapsayan şekilde bestekar ve form dağılımları incelenmiştir. Bu veriler, KTM repertuvarındaki yapısal çeşitliliği ve üretim yönelimlerini ortaya koymak amacıyla betimsel istatistik yöntemleriyle analiz edilmiştir.

Ayrıca, tematik gruplar ile kullanılan makamlar arasındaki ilişki Ki-Kare testi ile değerlendirilmiştir. Bu istatistiksel analiz sonucunda, temalar ile makamsal tercihler arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır ($p < 0.001$). Bulguların yorumlanmasında hem klasik müzik estetiği hem de çağrışımsal anlatım biçimleri dikkate alınmıştır. Grafikler normalize edilmiş yüzdelik oranlarla hazırlanmış, böylece farklı tema boyutları arasında karşılaştırılabilirlik sağlanmıştır.

Kuramsal Çerçeve

“Sanat nedir?” sorusu, tarih boyunca çeşitli düşünce gelenekleri içinde, farklı biçimlerde yanıtlanmıştır. Bu soruya getirilen ilk sistemli açıklamalardan biri, sanatı gerçekliği taklit eden bir etkinlik olarak gören “mimesis” anlayışıdır. Platon’a göre sanat, duyularla algılanan dünyanın bir kopyasıdır; bu dünya da ideaların eksik bir yansımasıdır. Bu nedenle sanat, hakikatin değil, onun gölgesinin taklidi, yani “taklidin taklididir” (Kaplan, 2017: 576; Turan, 2015: 1). Aristoteles ise Poetika adlı eserinde mimesis kavramını farklı bir anlamda ele alır. O’na göre sanat, bireysel ve rastlantısal olanı değil, evrensel olanı ve ideali yansıtmalıdır (Gürgün, 2021: 349). Bu görüş zamanla “temsilci kuram” adıyla kavramsallaşmış ve 19. yüzyılda Balzac, Zola, Flaubert gibi realist yazarların eserlerinde estetik bir temel haline gelmiştir (Moran, 2002: 22).

Bu kuramsal temel, özellikle 19. yüzyılda ortaya çıkan gerçekçilik anlayışında belirginleşir. Gerçekçilik anlayışı, sanatın yaşamı olduğu gibi yansıtmayı gerektiğini savunur. Bu yaklaşım, sanatın gerçekliği bir ayna gibi taklit etmesi düşüncesine dayanır. Romantizmin öznel ve duygusal anlatımına karşı geliştirilen bu anlayış, zamanla Marksist estetik kuramla da örtüşmüştür. Marksist estetik, sanatın bireysel yönlerinin ötesinde toplumsal gerçekliği de ifade etmesi gerektiğini vurgular. Rus eleştirmen Çernişevski’ye göre sanat, gerçekliğin sıradan bir kopyası değil; özü yansıtan, seçici ve anlamlandırıcı bir araçtır (Moran, 2002: 25).

Sanatın gerçekliği yapılandırma işlevi yalnızca edebiyat ve görsel sanatlarla sınırlı değildir; müzikte de belirgin biçimde kendini gösterir. Özellikle soyut ve sözsüz anlatıma dayalı çalgısal müzik yapıtları, müzik kuramında sıklıkla “program müziği” kapsamında değerlendirilir. Bu tür yapıtlar; sahne, olay ya da edebi anlatıları seslerle ifade eden, belirli bir temaya odaklanan açıklayıcı anlatım örnekleri olarak tanımlanır (Çalgan, 2017: 653; Yılmaz, 2018: 3). Program müziği, bestekarın doğayı, duyguları veya toplumsal durumları müzikal semboller aracılığıyla aktarmasına olanak tanır. Dinleyicinin zihninde belirli bir hikaye, doğa manzarası, tarihi olay veya edebi eser canlandırmayı amaçlar. Salt müzikten farklı olarak konusu ve başlığı olan, dış dünyaya dair temsili içerikler taşıyan bir çalgısal anlatım biçimidir (Kaplan, 2017: 574; Yahşi, 2025: 77). Kavram, belirli bir formu tanımlamakla sınırlı kalmaz; müzik dışı bir fikirle şekillenen enstrümantal anlatım yönelimlerinin tümünü kapsar (Karadeniz, 2020: 25; Károlyi, 1999: 131). Dolayısıyla program müziği, müzik sanatının edebiyat ve görsel sanatlar gibi gerçekliği temsil edebilen bir anlatı aracı olduğunu ortaya koyar.

Batı müziğinde yer alan klasik örnekler, program müziği anlayışının tarihsel boyutunu açık biçimde ortaya koyar. Antonio Vivaldi'nin "Dört Mevsim" konçertoları, doğadaki mevsimsel geçişleri müzik aracılığıyla betimleyen güçlü bir anlatım örneği sunar. Bestekar, fırtına, kuş sesleri ve hasat gibi doğa olaylarını anlatan dizeleri temel alarak, bu imgeleri seslerle ifade eder (Işılay, 2022). Fransız bestekar Camille Saint-Saëns'ın "Hayvanlar Karnavalı" adlı süiti ise, her bölümde farklı bir hayvanın hareket ve karakteristik özelliklerini betimlemeye yönelik olarak bestelenmiştir. Eserde kullanılan tınısal farklılıklar, hayvan figürlerinin görsel temsilleriyle olan eşleşmelerde belirleyici rol oynar ve bu eşleşmelerin kültürler arası düzeyde dahi tutarlı biçimde gerçekleştiği gözlemlenir (Di Stefano vd. 2025).

Program müziğinin tarihsel gelişimi, zaman içinde biçimsel ve anlatımsal açıdan evrilmiş; bu dönüşüm sonucunda senfonik şiir adı verilen yeni bir orkestral tür ortaya çıkmıştır. Bu biçim, 19. yüzyılda Franz Liszt tarafından geliştirilmiş ve orkestranın anlatım gücünden yararlanarak müzik dışı temaları işler hale gelmiştir. Kısa, tek bölümlü ve serbest yapısıyla senfoniden ayrılan bu tür; bir düşünceyi, öyküyü ya da sahneyi seslerle betimlemeye odaklanan, şiirsel yönü güçlü orkestral yapıtlar arasında yer alır (Say, 2022: 638; Sözer, 2005: 636; Tardü, 2014: 166; Yılmaz ve Can, 2019: 6).

Senfonik şiir, yapısal serbestliği ve çağrışıma açık anlatımıyla program müziği anlayışını somutlaştıran özgün bir türdür. Bu türde temel anlatım ilkesi, doğrudan bir olay ya da öyküyü aktarmaktan çok; müzik dışı bir konunun uyandırdığı izlenimlerin ses aracılığıyla ifade edilmesine dayanır. Franz Liszt'in "Orpheus", "Hamlet" ve "Prelüdlar" adlı yapıtları, senfonik şiirin önde gelen ve günümüzde hala sıklıkla seslendirilen örnekleri arasında yer alır (İlyasoğlu, 2009: 137).

Program müziği anlayışı zamanla Batı müziği geleneğinin sınırlarını aşmış; çağdaş Türk bestekarların yapıtlarında da etkili biçimde yer bulmuştur. Bu bağlamda, Ebru Güner Canbey'in "Geyşanın Hüznü" (flüt ve piyano için) ile Onur Özmen'in "Yalnız Bir Su Sineğinin Düşleri Op. 3" adlı eseri, duygu ve sahne anlatımını merkeze alan yaklaşımlarıyla dikkat çeker (Bulut, 2019: 17, 20).

Benzer anlatım eğilimleri, KTM repertuarındaki bazı saz eserlerinde de görülür. Bu eserlerde, doğrudan bir olay anlatımından çok; belli bir ruh hali, duygu ya da soyut bir atmosferin sesler aracılığıyla dinleyiciye hissettirilmesi amaçlanır. Yahya Kaçar, bu yaklaşımı "mûsikî tasvîri" kavramı altında açıklar. O'na göre bu tür tasvir, şairin kelimelerle oluşturduğu duygu ve imgelerin, bestekar tarafından makam ve usul gibi müziksel yapıların yardımıyla nağmelere

dönüştürülmesiyle ortaya çıkar. Bu yolla, söze dayalı anlatım müzik aracılığıyla yeniden şekillenir ve dinleyiciye aktarılır (Yahya Kaçar, 2020: 5). Bu bağlamda, Cinuçen Tanrıkorur’un “Köyde Sabah” (Tarla Dönüşü) ve “Güneşe Köprü” adlı saz eserleri, belirli bir atmosferin ya da duygunun müzikal araçlarla betimlenmesine yönelik yaklaşımlarıyla mûsikî tasvîrinin dikkat çekici örnekleri arasında yer alır (Yahya Kaçar, 2021: 1072).

Bu tür bir anlatım yaklaşımının müzikal olarak etkili biçimde ortaya konulabilmesi ise, bestekarın hem teknik donanımına hem de anlatım gücüne bağlıdır. Köprülü ve Işıldak’a (2017: 1578) göre, Türk musikisinde başarılı bir eser ortaya koymak, makam, usul ve ölçü sistemleri gibi temel yapılar üzerinde yüksek düzeyde bir hakimiyet gerektirir. Levendoğlu ve Kaynarca (2022: 33) ise müzikte anlam üretiminin, bu teknik imkanların yaratıcı biçimde kullanılmasıyla mümkün olduğunu vurgular. Onlara göre Türk musikisi, sahip olduğu makam ve usul çeşitliliğiyle bu tür anlatımlar için tonal müziğe nazaran bestekara zengin bir ifade alanı sunar.

Tasviri anlatımda bestekarın estetik kurgusu kadar, eserin sahneye aktarımını üstlenen icracının teknik ve yorumlayıcı becerisi de belirleyici bir rol oynar. Yahya Kaçar’a (2021: 1076) göre, mûsikî tasvîri yalnızca yazılı eserlerle sınırlı kalmaz; doğaçlama ya da sözsüz müzik icralarında da dinleyiciyi yönlendiren güçlü bir anlatım biçimi olarak karşımıza çıkar. Bu tür yorumlarda, mızrap, yay veya nefes gibi icra teknikleriyle oluşturulan etkiler, betimlenen sahnelerin zihinde canlanmasına olanak sağlar. Tanburi Cemil Bey’in “Çoban Taksimi”, bu duruma örnek olarak öne çıkar. Sanatçı, bu eserinde kemençesiyle köpek havlaması, uluma, Fatma Hanım, yangın var! ve komşu hu! nidalarını andıran seslerle, dinleyicide canlı ve sahneye özgü çağrışımlar oluşturur.

Anlatım gücünü pekiştiren unsurlardan biri de bestekarların eserlerinde kullandıkları başlık seçimleridir. Arel, bazı saz eserlerinin adlarının basit bir tanımlamanın ötesinde, çağrışım gücü taşıyan bir yönü olduğunu belirtir. Bu tür adlandırmalar, dinleyicide belirli bir duygu ya da sahneye ilişkin imgeler canlandırarak müziğin ifade alanını genişletir (Arel, 1951: 3). Betimleyici anlatım, ezgisel yapının yanında, eserin adıyla kurulan anlam ilişkisi sayesinde yeni bir boyut kazanır. Bu özellik, KTM’de anlatının hem işitsel hem de kültürel bir bağlam içinde şekillendiğini gösterir.

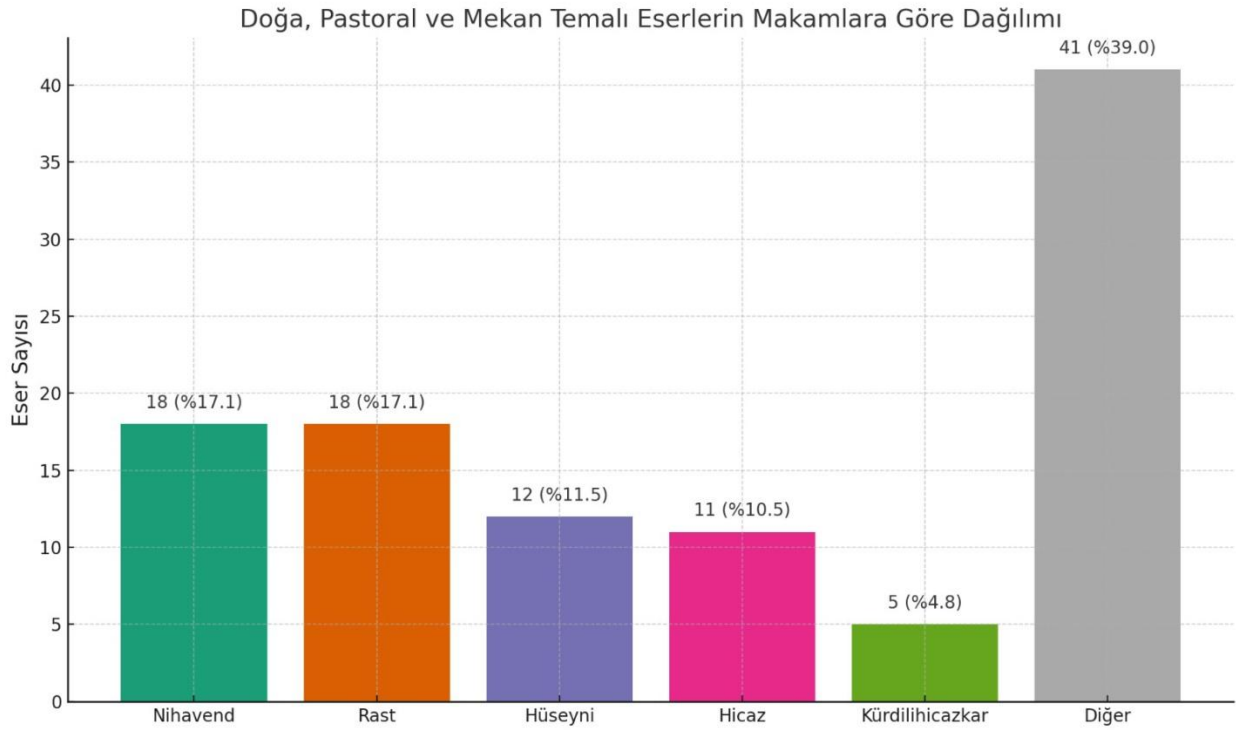
BULGULAR

Bu bölümde, KTM repertuarında çağrışımsal başlıklar taşıyan 386 saz eserine ait veriler analiz edilmiştir. Analiz süreci iki düzeyde yapılandırılmıştır: İlk olarak, eser başlıklarının içerdiği tematik çağrışımlar doğrultusunda yedi ana tema altında sınıflandırma yapılmış ve her tema

grubuna ait makam tercihleri frekans ve yüzdelik oranlarla betimlenmiştir. İkinci düzeyde ise, repertuvar geneline yönelik bestekar ve form dağılımları incelenmiştir. Ayrıca, tematik gruplar ile makam kullanımı arasındaki ilişki Ki-Kare testiyle değerlendirilerek istatistiksel anlamlılığı test edilmiştir. Elde edilen bulgular, program müziği anlayışıyla ilişkilendirilebilecek yapısal eğilimler ve tematik anlatım biçimlerine dair ipuçları sunmaktadır.

Doğa, Pastoral ve Mekan (105)

Doğa, Pastoral ve Mekan temalı eserlerin makamlara göre dağılımı şu şekildedir:

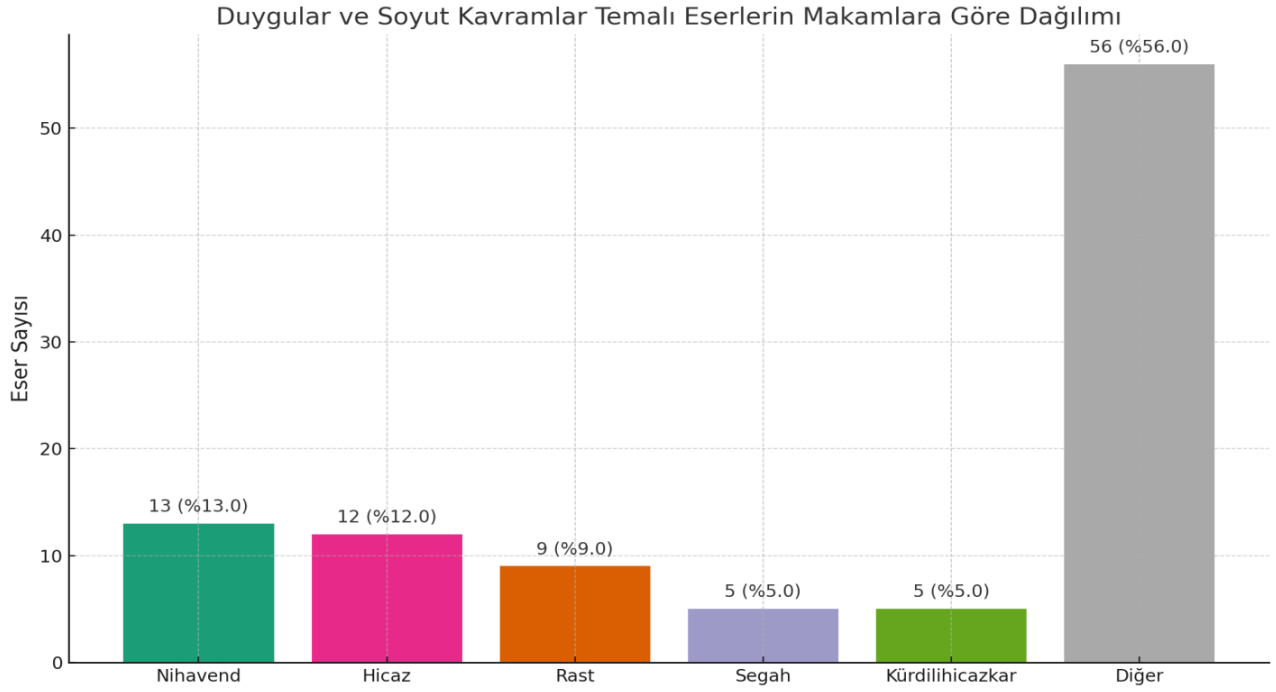

Şekil 1: Doğa, Pastoral ve Mekan temasına ait eserlerin makam dağılımı.

Bu tema altında kullanılan makamlar arasında; nihavend, yalın ve akıcı yapısıyla doğanın canlanma hallerini, pastoral sahnelerdeki hareket ve tazeliği yansıtmaya elverişlidir. Hicaz, içsel duyarlılığı yüksek tınılarıyla doğaya ilişkin daha sessiz ve derinlikli durumları betimlemede kullanılır. Hüseyini, ses dizisinin Anadolu'daki halk ezgilerinde sıklıkla yer bulması nedeniyle, kır, köy ve çoban gibi temaların anlatımında ön plana çıkar. Rast ise dengeli seyri ve köklü yapısıyla doğanın huzurlu ve düzenli yüzünü temsil eder. Bu dağılım, doğa temalı eserlerde makam kullanımının betimlenen sahneye uygun estetik tercihler doğrultusunda şekillendiğini göstermektedir.

Duygular ve Soyut Kavramlar (100)

Duygular ve Soyut Kavramlar temalı eserlerin makamlara göre dağılımı şu şekildedir:

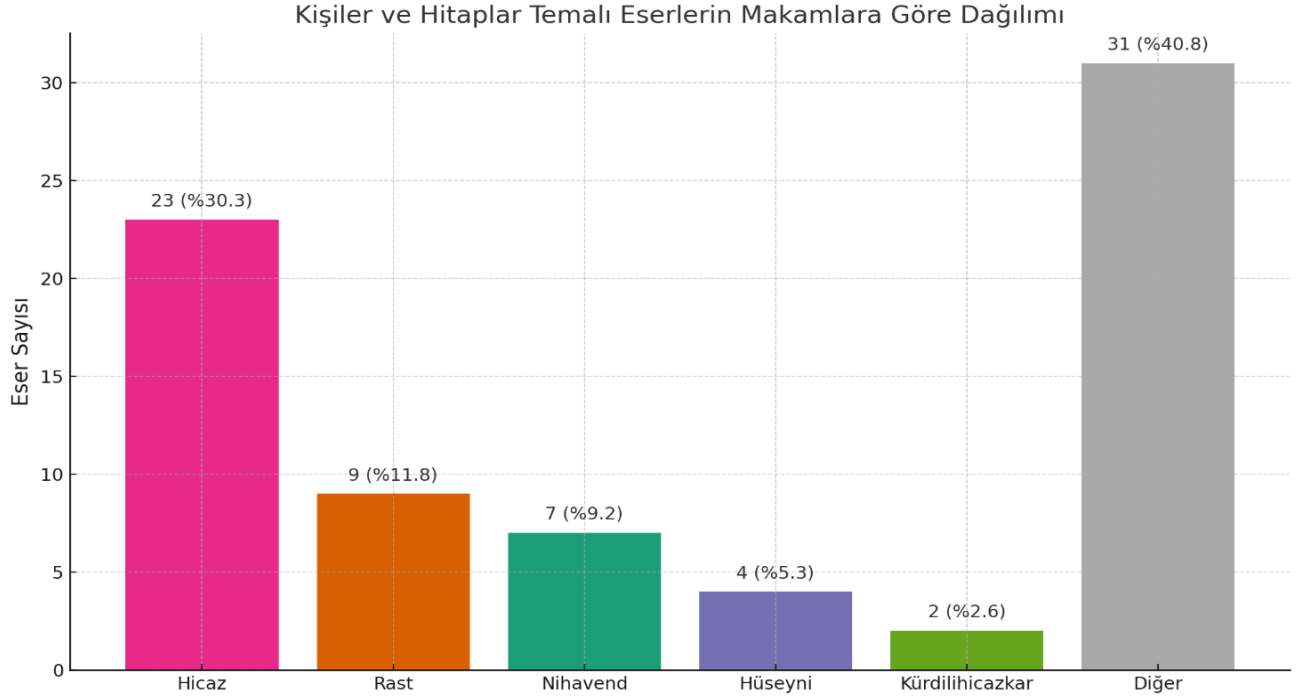

Şekil 2: Duygular ve Soyut Kavramlar temasına ait eserlerin makam dağılımı.

Bu tema altında en çok tercih edilen makamların başında gelen nihavend, yalın ve açık yapısıyla aşk, özlem ve değişken ruh hallerinin yansıtılmasında etkili bir anlatım alanı sunar. Hicaz, içli melodik yapısıyla hüznün, hasret ve içsel çalkantıların müzikal ifadesinde öne çıkar. Rast, dengeli ve kararlı seyri sayesinde duygusal geçişlerin sade ve ölçülü biçimde aktarılmasına olanak tanır. Kürdilihicazkar, zaman zaman neşeli bir ruh halini yansıtmakla birlikte, barındırdığı derinlikli yapı sayesinde kırılgan ve yoğun duyguların aktarımında etkili bir zemin oluşturur. Segah ise tasavvufi anlatılar, içe yönelim ve bağlılık temalarını işleyen eserlerde sıkça tercih edilir. Bu dağılım, soyut ve duygusal içerikli eserlerde bestekarların duygu türlerine uygun makamları estetik tercihler doğrultusunda bilinçli biçimde seçtiğini göstermektedir; grafiksel veriler de bu eğilimi desteklemektedir.

Kişiler ve Hitaplar (76)

Kişiler ve Hitaplar temalı eserlerin makamlara göre dağılımı şu şekildedir:

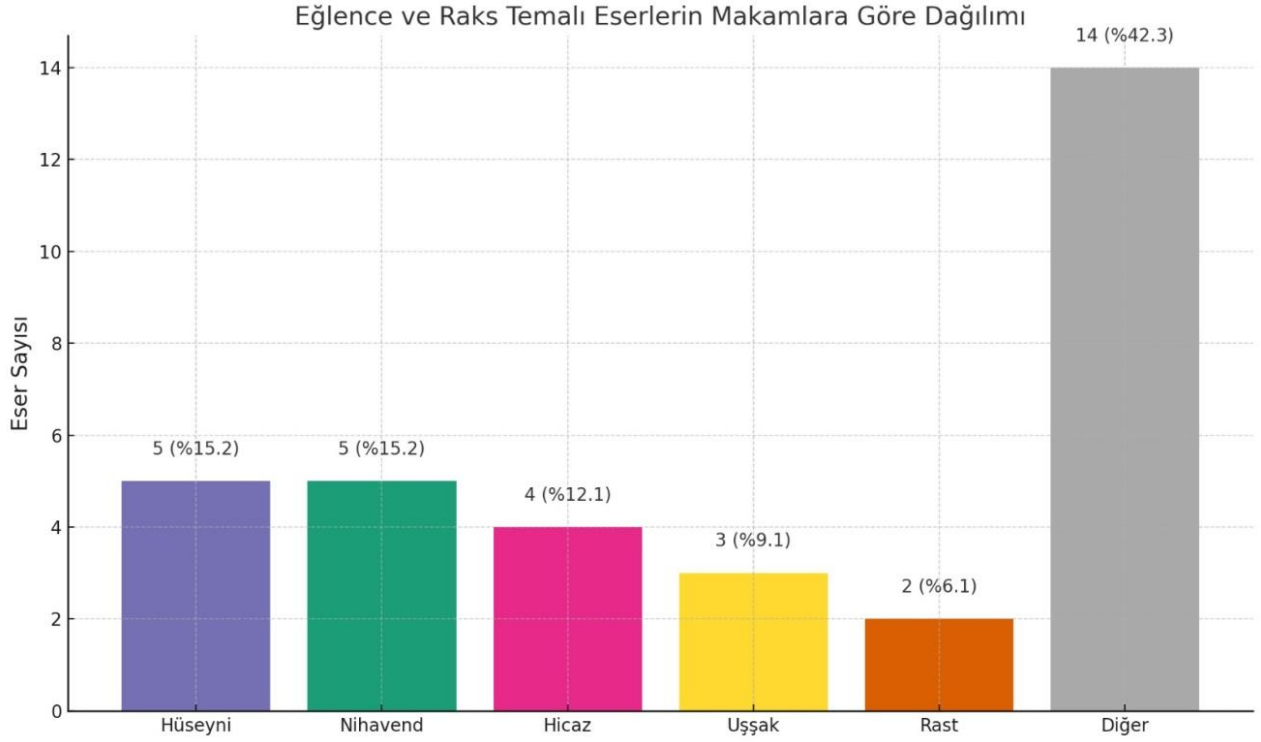

Şekil 3: Kişiler ve Hitaplar temasına ait eserlerin makam dağılımı

Bu tema kapsamında öne çıkan makamlar sırasıyla; hicaz, rast, nihavend ve hüseyindir. Kişilere ve hitaplara odaklanan eserlerde, belirgin bir makam yönelimi yerine farklı anlatım olanakları sunan çeşitli tercihler ön plana çıkar. Hicaz ve nihavend, duygusal yoğunluk barındıran melodik yapılarıyla özlem, içe yönelim ve bireysel duygu durumlarının aktarımında etkili olur. Rast ve hüseyini ise dengeli seyirleri ve sade yapıları sayesinde sosyal kimlikler, kişilik nitelikleri ve hitap biçimlerinin anlatımında kullanılır. Bu dağılım, kişi merkezli temalarda makam seçiminin sabit kalıplardan çok, anlatım tercihlerine ve estetik gereksinimlere göre şekillendiğini gösterir.

Eğlence ve Raks (33)

Eğlence ve Raks temalı eserlerin makamlara göre dağılımı şu şekildedir:

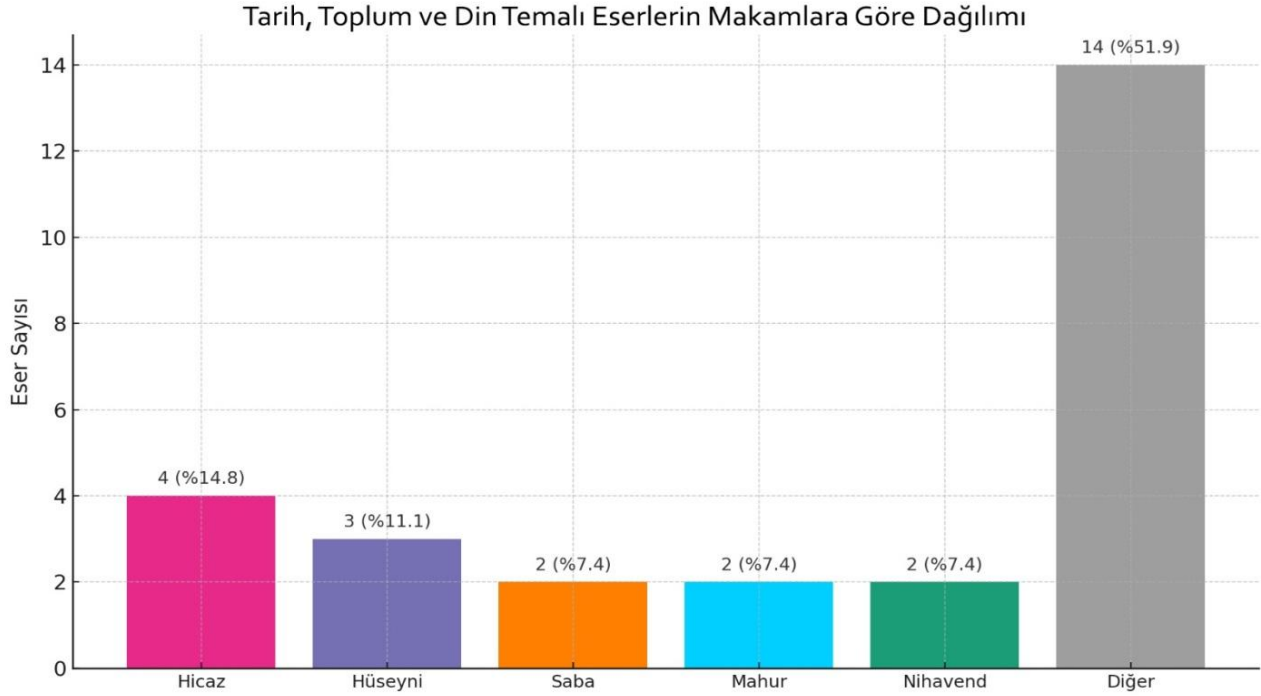

Şekil 4: Eğlence ve Raks temasına ait eserlerin makam dağılımı.

Bu temaya ait eserlerde öne çıkan makamlar arasında hüseyini, nihavend, hicaz, uşşak ve rast yer alır. Bu makamların tercih edilmesi, ritmik yapıya uygun seyir özellikleri ve melodik hareketlilikle ilişkilidir. Hüseyini ve uşşak, halk müziği geleneğiyle olan yakınlıkları ve sade melodik yapıları sayesinde geleneksel oyun havaları ve dans formlarına eşlik eden eserlerde sıkça kullanılır. Nihavend, akıcı ve esnek seyriyle hareketli anlatıların ifadesinde etkili olur. Hicaz, karakteristik iniş çıkışları ve belirgin ezgisel vurgularıyla temaya dinamik bir derinlik kazandırır. Rast ise daha sınırlı sayıda eserde görülmekle birlikte, klasik yapıya sahip örneklerde tercih edilir. Bu dağılım, eğlence ve raks temalı eserlerde makam kullanımının ritmik düzen, melodik yapı ve estetik tercihlere göre şekillendiğini gösterir.

Tarih, Toplum ve Din (27)

Tarih, Toplum ve Din temalı eserlerin makamlara göre dağılımı şu şekildedir:

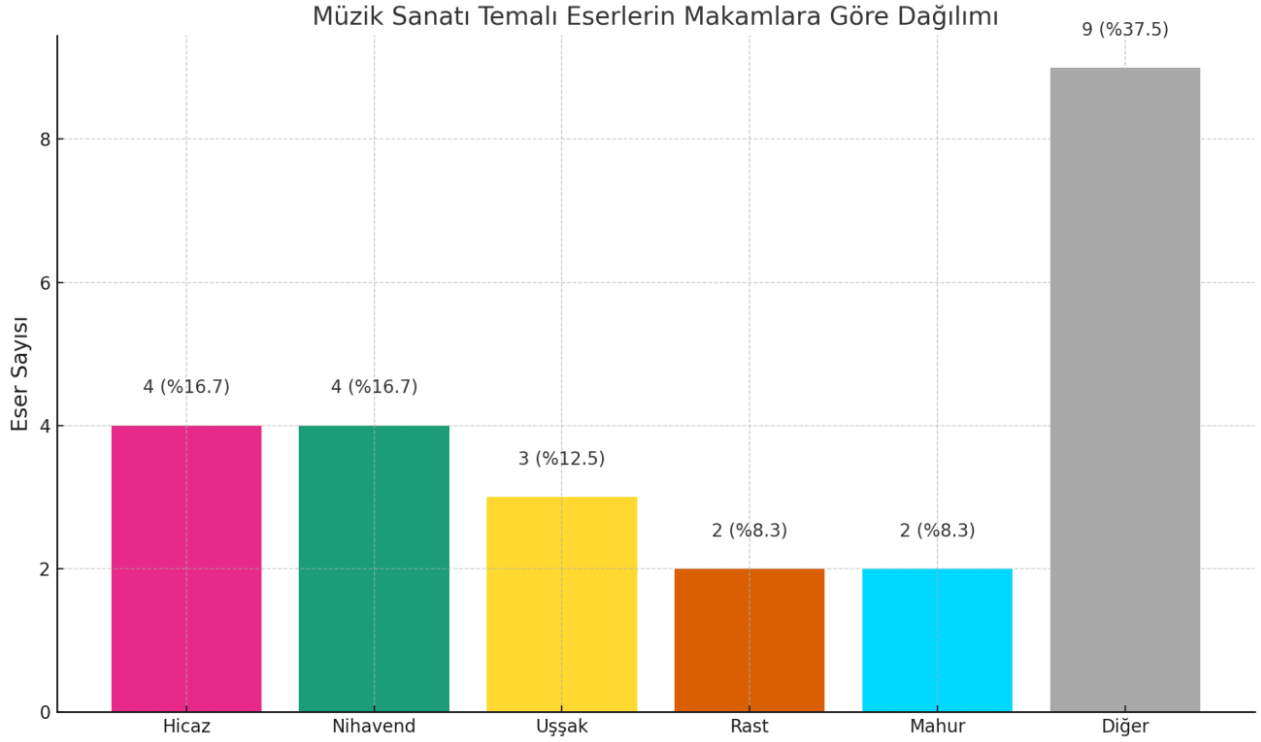

Şekil 5: Tarih, Toplum ve Din temasına ait eserlerin makam dağılımı.

Bu temaya ait eserlerde öne çıkan makamlar arasında hicaz, hüseyini, saba, mahur ve nihavend yer alır. Bu temada makamlarla doğrudan bir eşleşmeden ziyade, farklı melodik yapıların tematik anlatıma sunduğu katkılar ön plana çıkar. Hicaz, klasik repertuvarda uzun süredir yer bulması ve melodik dokusunun tarihi anlatımlara uygunluğu sayesinde bu tür eserlerde sık tercih edilir. Hüseyini, halk müziğiyle olan yapısal bağı ve içten anlatım karakteri nedeniyle toplumla ilişkili temalarda öne çıkar. Saba, mistik ve uhrevi çağrışımlarıyla dini vurgu taşıyan eserlerde yer bulurken, mahur, parlak seyri ve coşkulu melodisiyle kahramanlık ve tarihi olay temalarını destekler. Nihavend, bu temada daha sınırlı yer alsa da bireysel anlatım olanaklarıyla çeşitliliğe katkı sunar. Bu dağılım, tarih, toplum ve din temalı eserlerde makam seçiminin belirli bir kalıba dayanmadığını; anlatım biçimi, tematik vurgu ve repertuvar geleneklerine bağlı olarak çeşitlendiğini gösterir.

Müzik Sanatı (24)

Müzik Sanatı temalı eserlerin makamlara göre dağılımı şu şekildedir:

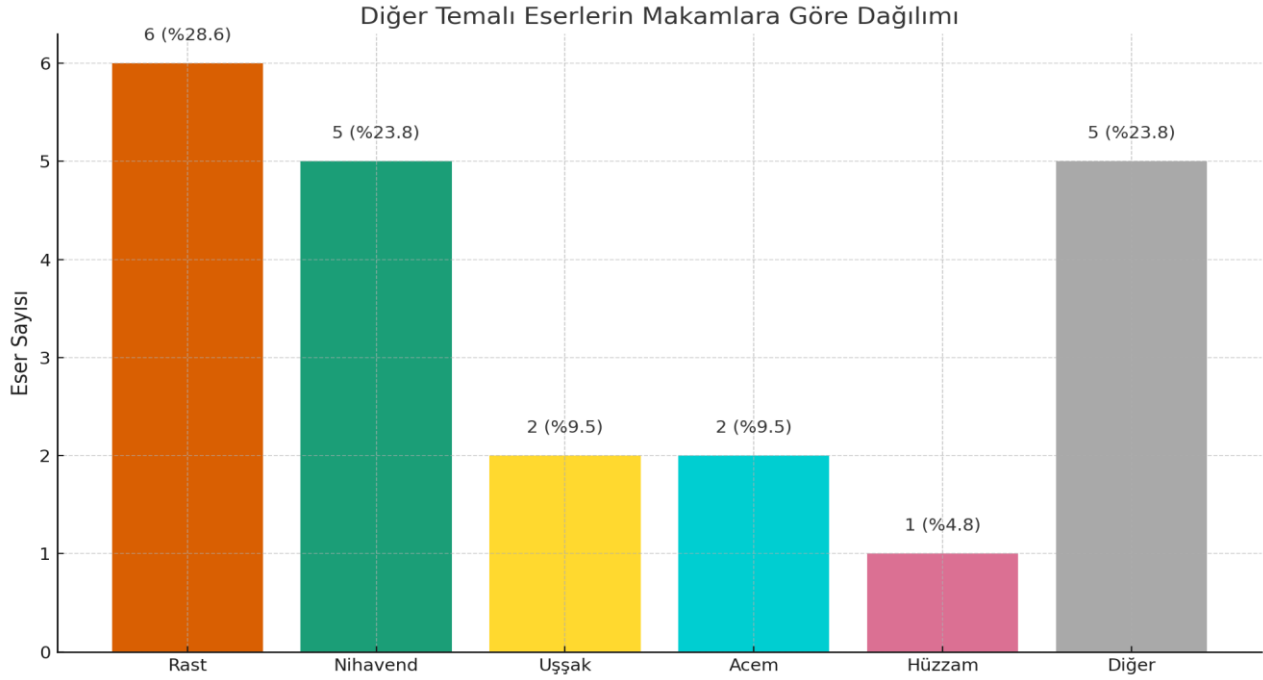

Şekil 6: Müzik Sanatı temasına ait eserlerin makam dağılımı.

Bu temaya ait eserlerde en sık kullanılan makamlar hicaz ve nihavend olup, bunları uşşak, rast ve mahur takip eder. Makam seçimlerinde belirgin bir tematik yönelimden ziyade, geleneksel repertuvar eğilimleri ve bestekarların kullanım alışkanlıklarının etkili olduğu görülür. Hicaz ve nihavend, yaygın kullanımları ve melodik esneklikleri sayesinde bu tema altında da öne çıkan makamlar arasında yer alır. Bu dağılım, müzik sanatıyla ilgili eserlerde makam tercihinin tematik çağrışımdan çok, geleneksel ezgi alışkanlıkları ve estetik tercihler doğrultusunda şekillendiğini gösterir.

Diğer (21)

Diğer temalı eserlerin makamlara göre dağılımı şu şekildedir:

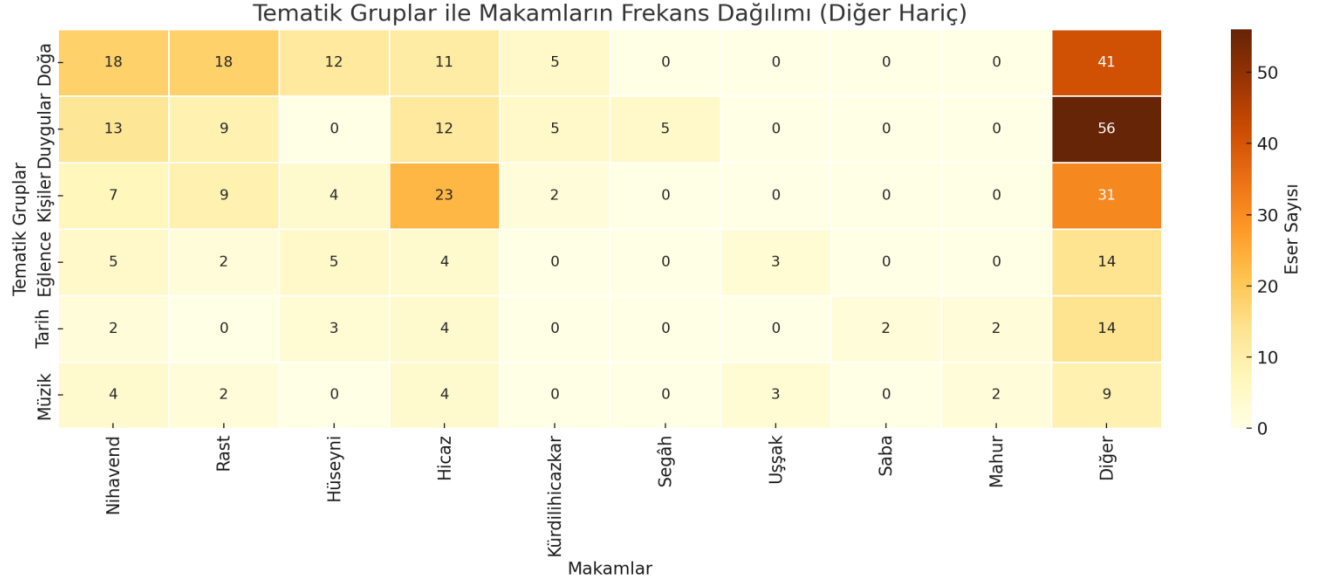

Şekil 7: Diğer temasına ait eserlerin makam dağılımı.

Bu başlık altında yer alan eserler belirli bir tematik bütünlük taşımadığından, makam dağılımı anlamlı bir yönelim sunmaz. Çeşitlilik, temaya değil, tematik olarak sınıflandırılmayan eserlerin yapısal farklılıklarına dayanır.

Tematik Gruplarla Makamsal Tercihler Arasındaki İlişki

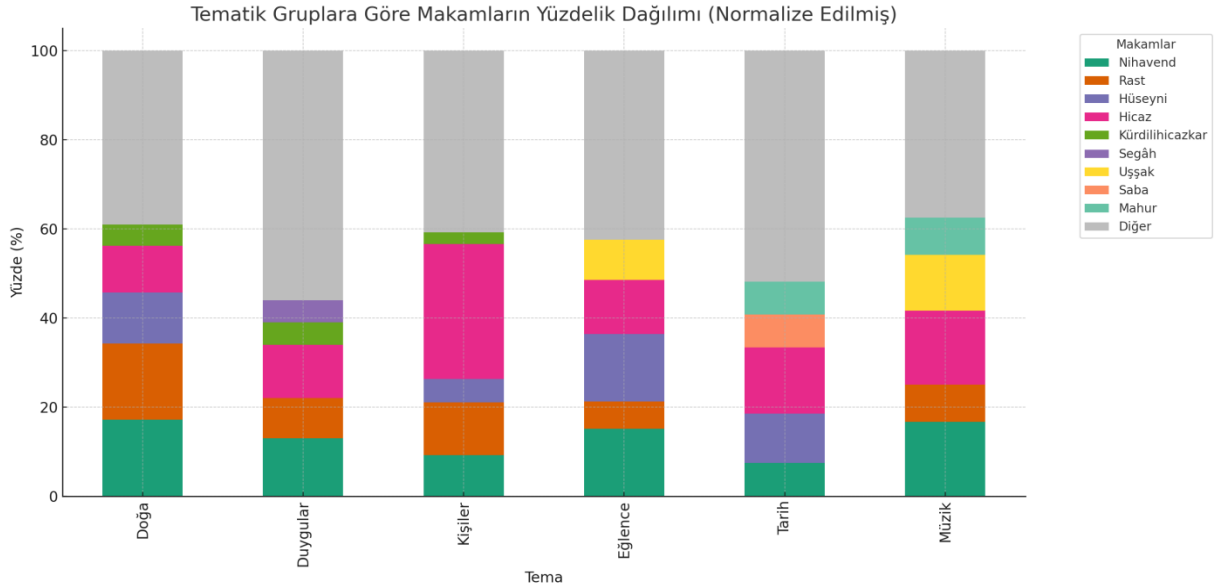
Aşağıda sunulan tablo, tematik gruplar ile kullanılan makamlar arasındaki frekans ilişkisini göstermektedir. Her hücre, belirli bir temaya ait eserlerin hangi makamla bestelendiğini ve bu eşleşmelerin sayısını belirtmektedir. Görselde yer alan yoğunluk dağılımı, bazı makamların belirli tematik alanlarda daha sık tercih edildiğini ortaya koymaktadır. Bu veriler Ki-Kare analizi ile de desteklenmekte ve temalar ile makamlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. “Diğer” başlığı altında toplanan ve tematik olarak sınıflandırılmayan eserler, ortak bir tematik bütünlük taşımadıkları gerekçesiyle bu analiz dışında tutulmuştur.

Şekil 8: Tematik gruplar ile makamlar arasındaki frekans dağılımı.

Frekans tablosuna dayalı olarak uygulanan Ki-Kare testi sonucunda, temalar ile makam tercihleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($\chi^2 = 146.02$, $df = 45$, $p < 0.001$). Bu bulgu, makamsal seçimin tematik bağlamdan bağımsız olmadığını ortaya koymaktadır.

Aşağıdaki grafik, tematik gruplar içinde yer alan makamların yüzdelik oranlarını göstermektedir. Her grubun verisi kendi içinde yüzdeye çevrilmiş, böylece toplam eser sayılarından bağımsız olarak karşılaştırılabilir bir yapı elde edilmiştir. Makamlar, önceki grafiklerle uyumlu şekilde sabit renklerle gösterilmiş ve bu yolla görsel bütünlük sağlanmıştır.

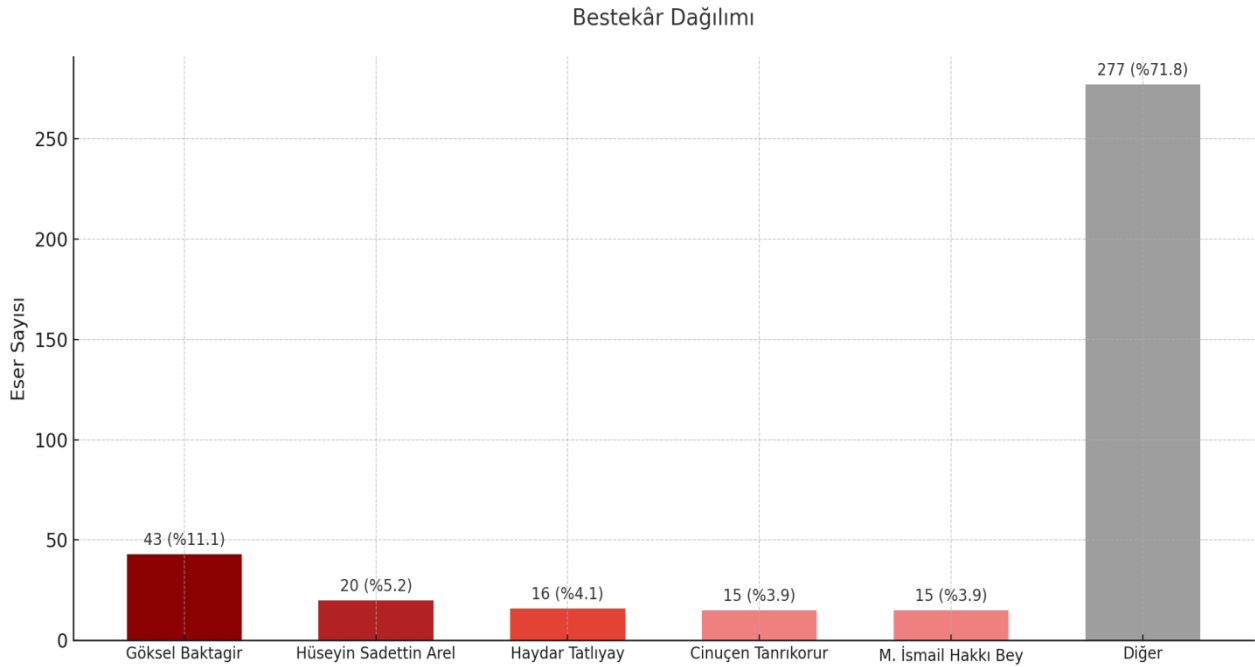

Şekil 9: Tematik gruplar içinde kullanılan makamların normalize edilmiş yüzdelik dağılımı.

Bestekar ve Form Dağılımı

Tematik sınıflandırmadan bağımsız olarak gerçekleştirilen bu bölümde, araştırmaya dahil edilen 386 eserin bestekar ve form verileri genel repertuvar düzeyinde değerlendirilmiştir. Yapılan analizler, eserlerin hangi bestekarlar tarafından bestelendiğini ve hangi çalgısal formlarda yazıldığını ortaya koyarak repertuvarın çeşitliliğine ve biçimsel eğilimlerine dair genel bir görünüm sunmaktadır.

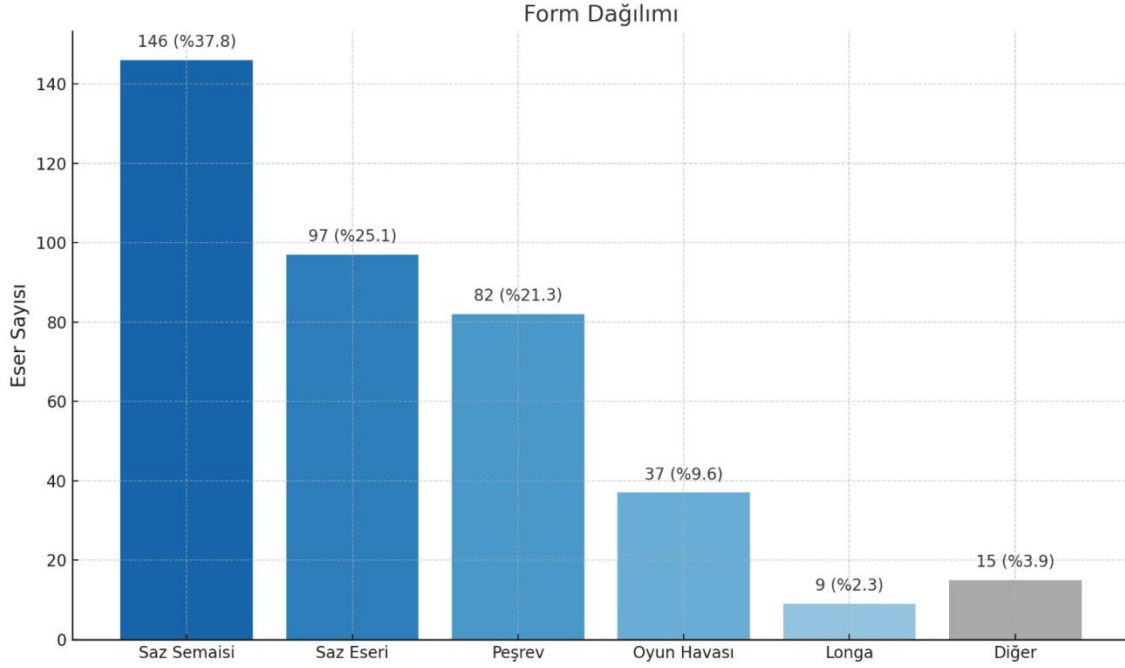
Tüm temalarda yer alan 386 eserin bestekar dağılımı şu şekildedir:

Şekil 10: Bestekar dağılımı.

Araştırmaya konu olan 386 eserin bestekar dağılımı incelendiğinde, repertuvarın büyük çoğunluğunu (%71,8) sayıca fazla ancak sınırlı sayıda eserle yer alan farklı bestekarların oluşturduğu görülmektedir. Bu durum, eser üretiminin belirli isimlerde yoğunlaşmak yerine, farklı dönemlerden pek çok bestekarın katkısıyla şekillendiğini ortaya koymaktadır. Öne çıkanlar arasında Göksel Baktagir 43 eserle dikkat çekerken, onu sırasıyla Hüseyin Sadettin Arel, Haydar Tatlıyay, Cinuçen Tanrıkorur ve Muallim İsmail Hakkı Bey izlemektedir. Bu veride dikkat çeken yön, “Diğer” başlığı altında toplanan eserlerin hem çağdaş ya da az bilinen bestekarlara hem de Tanburi Ali Efendi, Dede Efendi ve Aziz Dede gibi klasik dönem bestekarlarına ait olmasıdır. Bu çeşitlilik, KTM’de eser başlıklandırmasının ya da tematik anlam yüklemenin sadece 20. veya 21. yüzyıla özgü bir eğilim olmadığını; aynı zamanda klasik dönem eserlerinde de karşılık bulan bir anlatı geleneğini yansıttığını göstermektedir.

Tüm temalarda yer alan 386 eserin form dağılımı şu şekildedir:

Şekil 11: Form dağılımı.

Araştırmaya konu olan 386 eserin form dağılımı incelendiğinde, repertuvarın büyük kısmının saz semaisi (%37,8) ve peşrev (%21,2) gibi KTM formlarına dayandığı görülmektedir. Bu iki klasik form, eserlerin yaklaşık %59'unu oluşturarak, geleneksel çalgı müziğine olan eğilimi yansıtmaktadır. %25,1 oranıyla yer alan saz eseri ise belirli bir klasik yapıya bağlı olmayan, özellikle çağdaş bestekarların bestelediği bağımsız çalgı müziğini içeren genel bir türdür. Diğer formlar olan oyun havası (%9,6), longa (%2,3) ve diğer formlar (%3,9) ise repertuvara çeşitlilik katmakla birlikte, daha sınırlı sayıda yer almıştır. Bu dağılım hem klasik müzik anlayışının hem de modern üretim yaklaşımlarının çalgı müziğinde bir arada var olduğunu göstermektedir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu araştırma, KTM'de program müziği anlayışıyla ilişkilendirilebilecek, çağrışımsal başlıklar taşıyan saz eserlerini tema, makam, form ve bestekar özellikleri açısından inceleyerek sözsüz anlatının yapısal izlerini ortaya koymayı hedeflemiştir.

Bulgular, çağrışımsal başlıklara sahip saz eserlerinde makam tercihlerinin tematik yapı ile anlamlı biçimde örtüştüğünü ortaya koymaktadır. “Doğa, Pastoral ve Mekan” temalı eserlerde hüseyini, rast ve nihavend gibi doğa ve mevsimsel çağrışımları güçlü makamların öne çıkması, bestekarların

doğal çevreye ilişkin duyarlılıklarını ezgisel düzeyde ifade ettiklerini düşündürmektedir. Bu durum, Mertol ve Kaymak'ın (2021) araştırmasında vurgulanan, yerel doğa unsurlarının ezgisel yapı içinde anlam kurucu bir işlev üstlenebileceği tespitiyle örtüşmektedir. “Duygular ve Soyut Kavramlar” temasında hicaz, kürdilihicazkar ve segah gibi melankolik makamların yoğun biçimde kullanılması, anlatılmak istenen duygularla makam yapısı arasında bilinçli bir ilişki kurulduğunu göstermektedir. Barkçin'in (2019) bu makamları içe dönüklük, özlem ve melankoli gibi duygularla ilişkilendirmesi de bu yorumu destekler niteliktedir.

Ayrıca, mahur makamının güç ve kahramanlık duyguları taşıyan melodik yapısıyla tarihi olaylara, saba makamının ise manevi ve uhrevi çağrışımlarıyla dini anlatılara eşlik etmesi (Ak, 2020; Barkçin, 2019), bu iki makamın özellikle “Tarih, Toplum ve Din” teması altında belirginleştiğini ortaya koymaktadır. Tüm bu tercihler, başlıklarla makamlar arasında rastlantısal değil, anlatı odaklı estetik bir bağ kurulduğunu göstermektedir. Nitekim Ki-kare analizi sonuçları bu ilişkiyi istatistiksel olarak da doğrulamaktadır ($p < .001$).

Araştırma, incelenen repertuvarın hem klasik form anlayışını hem de çağdaş üretim eğilimlerini birlikte barındırdığını göstermektedir. Peşrev ve saz semaisi gibi klasik formların yanı sıra, serbest biçimli “saz eseri” formunun da repertuvarda geniş yer tuttuğu görülmektedir. Bu formun yaygınlaşmasında, çok sayıda saz eseri bestelemiş olan Göksel Baktagir'in repertuvardaki güçlü temsili dikkat çekmektedir. Nitekim Kahyaoğlu'nun (2015) da belirttiği gibi, günümüzde özgün ve serbest tarzda yazılan saz eserlerinin en dikkate değer örnekleri Baktagir'e aittir. Bu durum, form çeşitliliği ile bestekarlık yönelimi arasındaki ilişkiyi açık biçimde ortaya koymaktadır.

Eserlerin başlık, tema ve müzikal özelliklerinin birlikte değerlendirilmesi, bu repertuvarın program müziği anlayışıyla yapısal benzerlikler taşıdığını ortaya koymaktadır. Ancak bazı başlıkların anlatı amacı taşınamaması ya da yoruma açık olması, tematik sınıflandırmanın güvenilirliğini zaman zaman sınırlamaktadır. Kimi başlıklar bestekarın kişisel tercihlerine dayanmakta, bazıları ise farklı araştırmacılar tarafından farklı tematik gruplara yerleştirilebilecek açıklıktadır. Ayrıca kullanılan çevrim içi kaynaklar oldukça kapsamlı olsa da repertuvara dahil edilmeyen başka eserlerin bulunma ihtimali, araştırmanın kapsamını sınırlayan bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Tüm bu sınırlılıklara rağmen, elde edilen bulgular sözsüz müzikte anlatı üretiminin başlık ve yapı ilişkisi üzerinden anlamlı biçimde çözümlenebileceğini göstermektedir.

Sonuç olarak, sözsüz müzikte anlam yaratma çabasının hem tarihsel bir ilgi alanı olduğunu hem de çağdaş bestekarlık ve müzik araştırmaları açısından verimli bir zemin sunduğunu söylemek

mümkündür. Yeni saz eserlerinde anlatı yöneliminin güçlenmesi ve bu tür araştırmaların farklı yöntem ve bakış açılarıyla geliştirilmesi, sözsüz anlatımın ifade gücünü daha da görünür kılacaktır.

KAYNAKLAR

- Ak, A. Ş. (2020). Avrupa ve Türk-İslam medeniyetinde müzikle tedavi: Tarihi gelişimi ve uygulamalar. Ötüken Neşriyat.
- Arel, H. S. (1951). Türk musikisinde saz eserlerine verilen isimler. *Musiki Mecmuası*, (44), 3-5.
- Barkçin, S. Ş. (2019). 40 makam 40 anlam. Ketebe Yayınları.
- Bulut, S. (2019). Türk çağdaş flüt müziği: Akademisyen bestecilerin flüt eserleri. Cinius Yayınları.
- Çalgan, B. (2017). Programlı müzik: İzlenimci müzikte doğa betimlemeleri ve C. Debussy'nin 'su' temalı piyano parçaları. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(33), 651-669. <https://doi.org/10.21550/sosbilder.297013>
- Di Stefano, N., Ansani, A., Schiavio, A. A. R., Saarikallio, S. ve Spence, C. (2025). Audiovisual associations in Saint-Saëns' *Carnival of the Animals*: A cross-cultural investigation on the role of timbre. *Empirical Studies of the Arts*, 1-19. <https://doi.org/10.1177/02762374241308810>
- Elo, S. ve Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), 107-115. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>
- Gürgün, H. (2021). Mimesis kavramı, üç yansıtma kuramı ve bu kavramın temel sanat akımları üzerine etkisi. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 51, 345-357.
- Işılay, V. (2022). Annales Okulu çerçevesinden Vivaldi'nin Dört Mevsim konçertoları. *Porte Akademik Müzik ve Dans Araştırmaları Dergisi*, 23, 23-68.
- İlyasoğlu, E. (2009). Zaman içinde müzik. Yapı Kredi Yayınları.
- Kahyaoğlu, Y. (2015). Klasik Türk müziğinde saz müziğinin yeri ve önemi. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 1(1), 57-60.
- Kaplan, A. (2017). Mimetik sanat kuramı ekseninde müzik. I. Uluslararası Cumhuriyet Sanat Günleri, 18-20 Nisan 2017, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları. ss. 574-584. [Tam metin bildirir].
- Karadeniz, İ. (2020). Program müziği kavramına hermeneutik bir yaklaşım. *YEDİ: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 23, 21-33. <https://doi.org/10.17484/yedi.579048>
- Köprülü, G. ve Işıldak, C. K. (2017). Türk musikisi usulâtında velvele kavramı. *Rast Müzikoloji Dergisi*, 5(2), 1575-1586.

- Levendoğlu, N. O. ve Kaynarca, B. (2022). Cinuçen Tanrıkörür saz eserlerinde tasviri anlatım ve unsurları. S. C. Dökmeci (Ed.), Cinuçen Tanrıkörür Uluslararası Armağan Kitabı (ss. 31-72). Satış Yayınevi / Trakya Üniversitesi Yayını.
- Mertol, H. ve Kaymak, C. (2021). Tokat türkülerini müzik coğrafyası merkezli okumak. Gelecek Vizyonlar Dergisi, 5(Coğrafya Özel Sayısı), 41-49. <https://doi.org/10.29345/futvis.197>
- Moran, B. (2002). Edebiyat kuramları ve eleştirisi. İletişim Yayınları.
- Say, A. (2022). Müzik sözlüğü. E. Antep (Ed.), ıslık Yayınları.
- Sözer, V. (2005). Müzik: Ansiklopedik sözlük. Remzi Kitabevi.
- Tardü, D. (2014). Arthur Schopenhauer ve Friedrich Nietzsche'nin program müziğine yaklaşımları. Rast Müzikoloji Dergisi, 2(1), 163-173.
- Turan, E. Y. (2015). Platon'un idealar kuramı ekseninde mimesis olarak sanat. Tarih Okulu Dergisi, 8(22), 1-8. <https://doi.org/10.14225/Joh741>
- Yahya Kaçar, G. (2020). Türk musikisinde eser ve icra tahlili yöntemleri: Kavramlar, semboller ve örnekleriyle. Gece Kitaplığı.
- Yahya Kaçar, G. (2021). Cinuçen Tanrıkörür'un bestelerinde musiki tasviri. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 10(2), 1071-1095. <https://doi.org/10.29228/itobiad.884471>
- Yahşi, F. E. (2025). Franz Liszt Mephisto Waltz No. 1: Programmatic expression and the dynamics of performance. Yegah Musicology Journal (YMJ), 8(1), 59-77. <https://doi.org/10.51576/ynd.1611430>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, U. V. ve Can, K. (2019). Programlı bir gitar müziği (A l'aube du dernier jour). Eurasian Journal of Music and Dance, (14), 1-31. <https://doi.org/10.31722/ejmd.584356>
- Yılmaz, V. C. (2018). Paul Patterson'un Op.1 Rebecca adlı eserinin bestecilik teknikleri açısından incelenmesi (Yüksek Lisans sanat çalışması raporu). Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.

Web Kaynakları

- Url 1: (Erişim adresi: https://neyzen.com/ney_klasik_eserler.html), (Erişim tarihi: 25.09.2024).
- Url 2: Nota Arşivleri. Türk Sanat Müziği Nota Arşivi (Erişim adresi: https://www.notaarsivleri.com/eskisite/Turk_Sanat_Muzigi.html), (Erişim tarihi: 25.09.2024).

EXTENDED ABSTRACT

This study presents an analysis of 386 instrumental works from the classical Turkish music repertoire, selected based on their evocative titles. The analysis focuses on their narrative potential in relation to thematic structures, makam choices, formal characteristics, and compositional tendencies. These titles evoke specific emotions, scenes, or concepts in the listener's mind. This phenomenon demonstrates that certain instrumental compositions with narrative potential, as indicated by their titles, are used as a means of non-verbal expression in classical Turkish music. This tendency points to a conceptual affinity with the Western notion of program music, which similarly explores how instrumental compositions can convey extra-musical meaning.

The theoretical framework of this study is grounded in the concept of “program music,” a narrative-oriented approach that emerged within Western music. Program music refers to an instrumental genre that conveys a specific event, scene, emotion, or idea through musical elements. In this genre, music not only presents a formal structure but also seeks to evoke vivid emotions, images, or impressions in the listener's mind. Evocative titles provide important cues that help shape the listener's perception, while musical components such as rhythm, tempo, timbre, and form are deliberately organized to support the intended content. Vivaldi's Four Seasons and Saint-Saëns's Carnival of the Animals are among the most notable examples of this approach.

The concept of program music paved the way for the emergence of the symphonic poem in the 19th century. Developed by Franz Liszt, this genre illustrates a tendency to express non-musical themes through orchestral narrative. Symphonic poems are typically shorter, consist of a single movement, and have a freer structure compared to traditional multi-movement symphonies. Rather than directly narrating a specific event, they aim to convey the impressions or emotional responses that such an event or idea evokes in the listener. Liszt's Orpheus, Hamlet, and Les Préludes are well-known examples of this genre. Key elements of this narrative form include orchestral color, thematic transformation, harmonic structure, and dynamic transitions.

In classical Turkish music, there is no direct conceptual equivalent to program music, a developed narrative form in Western traditions. However, some instrumental works demonstrate similar tendencies in expressing scenes, emotions, or mental states through purely musical elements. This approach has been defined by musicologist Gülçin Yahya Kaçar as “musiki tasviri” (musical depiction). Musiki tasviri suggests that music can evoke imagery and meaning through its structural features, without relying on words. Narrative is conveyed through the title, melody, tempo, and

formal design. The expressive impact of this representation depends on both the composer's construction and the performer's interpretive style. In this sense, *musiki tasviri* functionally resembles program music in its narrative orientation within classical Turkish music.

Within this framework, the study seeks to answer the following research questions: Which thematic categories encompass instrumental works in classical Turkish music that exhibit characteristics potentially associated with program music? Which makams correspond to these themes, and how are the formal structures and compositional tendencies of such works distributed across the overall repertoire?

The study adopts a qualitative research design, employing the descriptive survey model. A total of 386 instrumental works from the classical Turkish music repertoire were selected based on two criteria: the presence of an evocative title and the clear identification of the composer. These works were analyzed in terms of theme, makam, formal structure, and compositional tendencies. Thematic classification was carried out through content analysis. The analysis was conducted in two stages: the first examined the distribution of makams across thematic categories, while the second focused on formal structures and compositional tendencies across the overall repertoire. The relationship between themes and makam choices was statistically tested using the Chi-Square test.

The findings reveal a statistically significant relationship between thematic categories and preferred makams ($p < 0.001$). In particular, works themed around "Nature, Pastoral, and Place" and "Emotions and Abstract Concepts" tend to favor makams characterized by calm melodic contours and a high capacity for emotional expression. In contrast, works under the themes of "History, Society, and Religion" and "Entertainment and Dance" more frequently employ makams with heightened melodic mobility, conducive to dynamic expression. These results indicate that makams, beyond their technical function, operate as powerful expressive tools that shape the aesthetic dimension of musical narrative.

Evaluations based on formal data indicate that the repertoire demonstrates considerable structural diversity. While traditional forms retain a strong presence, compositions employing freer structures particularly those favored by contemporary composers are also prominently featured. These innovative forms reflect composers' individual approaches to musical structure and composition. The findings related to composers indicate that works with narrative potential are not concentrated around specific names. This indicates that non-verbal modes of expression were not limited to

contemporary composers, but were also adopted in earlier periods. The convergence of classical and contemporary styles around this expressive language highlights both the historical continuity and the expressive diversity of the repertoire.

In conclusion, this study shows that certain instrumental compositions in the classical Turkish music repertoire were shaped with narrative intent, as reflected in their thematic titles, makam choices, formal structures, and compositional approaches. Grounded in the concept of program music, the analysis suggests that these works were not solely constructed for formal coherence, but also designed to convey specific thoughts, emotions, or images. In this respect, the study contributes to the evaluation of non-verbal expression in classical Turkish music and provides a conceptual and methodological basis that may support the composition of new instrumental works and the development of narrative-oriented analytical approaches.